

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ НАУКОВОГО ОСМИСЛЕННЯ КОНЦЕПЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

В статті авторка використовуючи метод порівняння і аналізу виокремлює основні риси і особливості концепції інформаційного суспільства. Робиться висновок, що інформаційне суспільство забезпечує залучення великої кількості людей до інформаційних ресурсів, сприяє покращенню обміну інформацією між різними суб'єктами інформаційних правовідносин, пришвидшує розвиток інформаційних відносин та є одним із пріоритетних напрямків розвитку суспільства.

Ключові слова: інформаційне суспільство, теорія інформаційного суспільства, ознаки інформаційного суспільства, громадянське суспільство.

Постановка проблеми та її актуальність.

За останні кілька десятиліть ми спостерігаємо як різні концепції розвитку суспільства і держави є предметом наукових пошуків та стратегічними напрямками розвитку українського суспільства.

Так, в Україні довгий час існував активний інтерес до тематики громадянського суспільства, відкритого, теорія демократичного суспільства, соціальної і правової держави, тощо. З часом науковий інтерес до дослідження дещо згас, проте в юридичній науці виникли нові наукові пошуки щодо тенденцій розвитку суспільства, серед яких концепція інформаційного суспільства, глобального, мережевого суспільства.

Відповідно, ми можемо спостерігати як в сучасному суспільстві в рамках нової ідеології постіндустріалізму виник якісно новий вид суспільства – інформаційне суспільство. Його виникнення мало під собою певні теоретичні коріння, оскільки ідеї інформаційного суспільства формувалися у дискусіях футурологів, технооптимістів, екопесимістів та глобалістів, проте дана концепція постійно вдосконалюється, враховуючи особливості суспільного розвитку. Ці дискусії підживлювалися песимістичними ідеями екологів, які спрогнозували невтішний розвиток цивілізації через бездумну та масштабну індустріалізацію усіх сфер виробництва. Саме на цьому тлі вчені починають замислюватися над проблемами майбутнього, формують теоретичні передумови для його зміни, оскільки шок майбутнього, поєднаний із крахом теорій нескінченного прогресу, спонукає їх до вироблення нових теоретичних та прогностичних моделей дальшого розвитку людства.

Загальновідомо, що в умовах інформаційної революції, що відбулася в світі наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття, однією з ключових особливостей світового соціально-економічного прогресу є зростання значимості інформації в суспільних відносинах. Широке впровадження й удосконалення техніко-технологічних засобів збирання, зберігання, використання та поширення інформації призвели до стрімкого розвитку інформаційних відносин в суспільстві.

Термін «інформація» з філософської категорії все більше перетворюється на правову дійсність, а інформація стає специфічним товаром і ресурсом сучасності, об'єктом правовідносин, що обумовлює інтерес до тематики дослідження.

Інформаційне суспільство забезпечує залучення великої кількості людей до інформаційних ресурсів, сприяє покращенню обміну інформацією між різними суб'єктами інформаційних правовідносин, пришвидшує розвиток інформаційних відносин. Загалом, формування інформаційного суспільства – це тривала діяльність відповідних суб'єктів, як в аспекті проведення організаційних заходів, так і в питанні формування інформаційно-правового законодавства в зазначеній сфері, тому існує потреба проведення наукових досліджень з метою вдосконалення моделі інформаційного суспільства і формування прогнозів його становлення і розвитку.

Аналіз досліджень та публікацій. В юридичній науці окремі аспекти формування інформаційного суспільства у той чи інший спосіб досліджувалися у наукових працях таких вітчизняних учених, як: І. В. Арістової, В. Ю. Баскакова,

В. Д. Гавловського, М. В. Гуцалюка, Р. А. Калужного, В. А. Ліпкана, О. В. Логінова, Є. А. Макаренко, Ю. Є. Максименко, А. І. Марущака, П. Є. Матвієнко, О. В. Чуприни, В. С. Цимбалюка, М. Я. Швеця, Т. А. Шевцової, О. В. Шепети та інших, проте незважаючи на наявність базових наукових напрацювань, правовий вимір теоретичної концепції інформаційного суспільства і досі лишається однозначно не розробленим, що зумовлює потребу у його подальшому ретельному дослідженні.

Мета дослідження. Отже, метою нашого дослідження є виокремлення основних положень динамічної системи знань щодо інформаційного суспільства, а також виокремлення його основних ознак та особливостей становлення і розвитку.

Виклад основного матеріалу. Загалом, інформаційне суспільство в основоположних документах державних органів визначають як «орієнтоване на інтереси людей, відкрите для всіх і спрямоване на формування інноваційної моделі розвитку високотехнологічне суспільство, в якому кожен громадянин має можливість створювати і накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися та обмінюватися ними, щоб дати змогу кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал для забезпечення особистого і суспільного розвитку та підвищення якості життя» [1].

«Інформаційне суспільство» виражає ідею нової фази в історичному розвитку передових країн. Тобто, не прихід «постіндустріального» суспільства, а створення нового соціального зразка, що є результатом «другої індустріальної революції», яка в основному ґрунтується на мікроелектронній технології. Зростаюча кількість людей з необхідністю втягується в безпрецедентне розмаїття інформаційно орієнтованих типів робіт. Наукові й технічні працівники збирають і продукують інформацію, менеджери й фахівці опрацьовують її, викладачі й працівники комунікаційної сфери поширюють її. Цей процес «інформатизації» не залишає недоторканою жодну сферу соціальної активності: від повсякденного життя до міжнародних відносин та від сфер дозвілля до виробничих відносин» [2, с. 362].

У 1993 р. поняття інформаційного суспільства була надано Комісією ЄС: «інформаційне суспільство – це суспільство, в якому діяльність людей здійснюється на основі використання послуг, що надаються за допомогою

інформаційних технологій та технологій зв'язку» [3].

Натомість із плином часу і дане визначення певним чином уточнюється:

- суспільство нового типу, що формується внаслідок глобальної соціальної революції та породжується вибуховим розвитком і конвергенцією інформаційних та комунікаційних технологій;

- суспільство знання, тобто суспільство, у якому головною умовою добробуту кожної людини і кожної держави стає знання, здобуте завдяки безперешкодному доступу до інформації та вмінню оперувати нею;

- глобальне суспільство, в якому обмін інформацією не матиме ані часових, ані просторових, ані політичних меж; яке, з одного боку, сприяє взаємопроникненню культур, а з іншого – відкриває кожному суспільству нові можливості для самоідентифікації [4].

Додатково наголосимо, що наразі формування цілісної концепції інформаційного суспільства перебуває у стадії постійного опрацювання, що наштовхує нас на інший висновок: потрібно говорити не про концепції інформаційного суспільства, а про формування динамічної системи знань про інформаційне суспільство, яке може мати багатоальтернативні шляхи розвитку. Такою концепцією можемо визнати інформаціологію [5].

Так, наприклад, І. С. Мелюхін зазначає: «Інформаційне суспільство відрізняється від суспільства, у якому домінують традиційна промисловість і сфера послуг тим, що інформація, знання, інформаційні послуги і всі галузі, що пов'язані з їх виробництвом (телекомунікаційні, комп'ютерні, телевізійні), зростають більш швидкими темпами, виступають джерелом нових робочих місць, стають домінуючими в економічному розвитку...» [6].

Слід визнати, що дане визначення чітко репрезентує сутність інформаційного суспільства: домінування в економічному розвитку тих галузей, які пов'язані із наданням інформаційних послуг. Розвиток інформаційних послуг стає новим видом як інформаційних, так і економічних відносин, а нові структурні елементи інформаційної сфери набувають стрімкого розвитку і комерціалізуються за рахунок інформаційних технологій. Виробництво і тиражування інформації стає визначальним елементом економічного успіху та розвитку будь-якої соціальної системи.

Цікавою є думка І. В. Арістової, яка вважає, що інформаційне суспільство – це громадянське суспільство з розвинутим інформаційним виробництвом і високим рівнем інформаційно-правової культури, в якому ефективність діяльності людей забезпечується розмаїттям послуг, заснованих на інтелектуальних інформаційних технологіях та технологіях зв'язку [7, с. 50; 8]. Зауважимо на підхід даної дослідниці, за якого інформаційне суспільство розглядається як громадське суспільство.

Інформаційне суспільство, на думку К. А. Гуцал, – суспільство, у якому вирішальну роль виконує придбання, опрацювання, зберігання, передавання, розповсюдження, використання інформації та знань, зокрема, за допомогою інтерактивної взаємодії і технічних можливостей, що постійно вдосконалюються. Інформаційне суспільство має власну концепцію розвитку, яке висуває на перший план нову галузь – інформаційну індустрію, пов'язану із виробником інформаційних технологій, методів та технологій виробництва знань, найважливішими складовими яких стають усі види інформаційних технологій особливо телекомунікацій у період глобалізації [9, с. 91].

В науці є ряд вчених і дослідників, які пропонують розглядати інформаційне суспільство як передумову формування суспільства знань.

Так, на думку І. В. Арістової, в основі суспільства знання лежить можливість 1) знаходити, 2) виробляти, 3) обробляти, 4) перетворювати, 5) поширювати та 6) використовувати інформацію з метою отримання й застосування необхідних для людського розвитку знань. Це суспільство спирається на концепцію суспільства, яке сприяє розширенню прав і можливостей, що включає до себе поняття численності, інтеграції, солідарності та участі. Як підкреслюється у відповідній доповіді ЮНЕСКО, поняття «суспільство знання» ширше та ефективніше сприяє розширенню прав і можливостей, ніж поняття «технології» та «доступ до зв'язку», що доволі часто знаходиться у центрі дискусії з питань інформаційного суспільства. Створення суспільств знань відкриває шлях до гуманізації процесу глобалізації. Суспільства знань – це суспільства, джерелом розвитку яких є власне різноманіття й власні здібності [10, с. 11].

На думку Б. Кристального, до основних ознак інформаційного суспільства можна віднести наступні:

- кожний член суспільства має можливість своєчасно та оперативно отримувати за допомогою глобальних інформаційних мереж повну та достовірну інформацію будь-якого виду та призначення, з будь-якої держави при перебуванні практично у будь-якій частині географічного простору;

- реалізується можливість оперативної, майже миттєвої комунікації не лише кожного члена суспільства, а й певних груп населення з державними та суспільними структурами незалежно від місця проживання;

- трансформується діяльність ЗМІ за формою створення та поширення інформації, розвивається та інтегрується до інформаційних мереж цифрового телебачення. Формується нове середовище – мультимедіа, у якому поширюється також інформація із традиційних ЗМІ;

- зникають географічні та геополітичні кордони держав у рамках інформаційних мереж, відбувається «зіткнення» та «ламання» законодавства країн [11].

Головними характеристиками інформаційного суспільства, на думку Арістової І. В., постають: інформаційна економіка, індустрія інформаційних послуг, сучасні інтелектуальні інформаційні технології та технології зв'язку, значний потенціал науки, потреба фізичних та юридичних осіб в інформації (знаннях), високий рівень інформаційно-правової культури всіх суб'єктів інформаційних відносин, матеріально-технічне забезпечення різноманітних послуг [8, с. 50].

Аналіз досвіду формування інформаційних суспільств інших країн дає можливість нам говорити, що впровадження та використання інформаційних технологій в усі сфери життєдіяльності забезпечує суспільству додаткові умови для матеріального і психологічного комфорту. Інформаційне суспільство чинить значний та відчутний вплив на державний апарат, збільшуючи роль недержавних організацій у вирішенні тих чи інших питань, водночас зменшуючи роль держави як визначального регулятора чисельних суспільних відносин.

Отже, на основі проведеного аналізу нами було продемонстровано широкий спектр підходів та думок щодо визначення поняття інформаційного суспільства. Зокрема виявлено, що чи не кожний дослідник прагне подати своє бачення даної проблеми, яке не завжди чітко і логічно взаємопов'язане із існуючими науковими концепціями, в рамках яких можна опи-

сати інформаційне суспільство. Тому, з метою уникнення розмитості вироблення узагальненого розуміння інформаційного суспільства потрібно подати його описові ознаки, як ключові показники інформаційного суспільства, що різняться його від інших видів суспільств.

Поняття інформаційного суспільства виражає ідею становлення якісно нового соціально-економічного порядку, який приходить на зміну індустріальному суспільству і пов'язаний із впровадженням інформаційно-комунікаційних технологій та інформаційною революцією, які поширюються на всі сфери суспільного буття. Однією з головних і визначальних ознак інформаційного суспільства виступає зростання різноманітності, яке зачіпає способи життя та мислення, формування свідомості та світогляду.

Висновки. Отже, як висновок ми можемо констатувати, що розгляд інформаційного суспільства відбувається за допомогою методології різних наук (філософії, політології, соціології, державного управління, юриспруденції), обираються різні критерії до аналізу процесів, що відбуваються з інформацією, а дослідники намагаються знайти не стільки дійсну першопричину трансформації постіндустріального суспільства в суспільство знань, скільки сперечаються за право бути названими очільниками тієї чи іншої чергової теорії інформаційного суспільства та запропонувати своє авторське визначення тої чи іншої категорії інформаційного суспільства. Проте, всі сходяться на думці, що інформаційне суспільство забезпечує залучення великої кількості людей до інформаційних ресурсів, сприяє покращенню обміну інформацією між різними суб'єктами інформаційних правовідносин, пришвидшує розвиток інформаційних відносин.

Загалом, формування інформаційного суспільства – це тривала діяльність відповідних суб'єктів, як в аспекті проведення організаційних заходів так і в питанні формування інформаційно-правового законодавства в зазначеній сфері та визначенні методології дослідження даного феномену.

Література

1. Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 грудня 2010 р. №2250-р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2250-2010-%D1%80>.

2. Лайон Д. Інформаційне суспільство: проблеми та ілюзії. Інформація, ідеологія та утопія / Д. Лайон // Сучасна зарубіжна соціальна філософія. – К., 1996. – С. 362-380.

3. White Paper on growth, competitiveness and employment – the challenge and ways forward into 21st century // European Commission, Belgium, 1993. – 54 p.

4. Building the European Information society for us all: Final policy report of the high – level expert group, April 1997 // European Commission. Directorate – General for employment, industrial relation and social affairs. Unit V/B/4. – Brussels, manuscript completed in April 1997.

5. Доктрина информациологического развития человечества в XXI веке (Одобрена и принята на Всемирном Информациологическом Форуме (ВИФ-2000), Москва 24 ноября 2000 г. под эгидой ООН и Всемирного Информациологического Парламента // Международное право. – М., 2001. – С. 400 – 424.

6. Мелюхин И. С. Принципы формирования основ информационного общества в России / И. С. Мелехов // Законодательство и практика средств массовой информации. – 1997. – № 10. – С. 1 – 4.

7. Арістова І. В. Державна інформаційна політика та її реалізації в діяльності органів внутрішніх справ: організаційно-правові засади: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук, спец. 12.00.07 «Теорія управління адміністративне право і процес фінансове право» / Ірина Василівна Арістова. – Х., 2002. – 477 с.

8. Арістова І. В. Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти: [монографія] / За заг. ред. д.ю.н., професора О. М. Бандурки. – Х. : УВС, 2000. – 368 с.

9. Гуцал К. А. Концепція розвитку інформаційного суспільства в умовах глобалізації / К. А. Гуцал // Держава та регіони. – 2010. – № 4. – С. 89 – 91.

10. Арістова І. В. Методологічні засади розбудови суспільства знань / І. В. Арістова // Правова інформатика. – № 3 (19). – 2008. – С. 10 – 17.

11. Кристальный Б. Информационное общество, информационная политика, правовая информационная защита / Б. Кристальный, Ю. Нестеров // Информационное общество. – 1997. – № 1. – С. 9 – 12.

И. Н. Сопилко

Методологические основы научного осмысления концепции информационного общества

В статье автор используя метод сравнения и анализа выделяет основные черты и особенности концепции информационного общества. Делается вывод, что информационное общество обеспечивает привлечение большого количества людей к информационным ресурсам, способствует улучшению обмена информацией между различными субъектами информационных правоотношений, ускоряет развитие информационных отношений и является одним из приоритетных направлений развития общества.

Ключевые слова: информационное общество, теория информационного общества, признаки информационного общества, гражданское общество.

I. Sopilko

Methodological bases of scientific comprehension of the conception of informative society

The author selects the main features and characteristics of the conception of informative society using comparative and analyze methods. Concludes that the information society provides attracting of a large number of people to information resources, improves the exchange of information between the different subjects of legal information, accelerates the development of relations and information and it is one of the priorities of the society.

Key words: information society, information society theory, characteristics of the information society, civil society.